

Projekt

z dnia 21 lutego 2023 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR XLVI/.../2023
RADY MIASTA WYSOKIE MAZOWIECKIE**

z dnia 28 lutego 2023 r.

**w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Wysokie Mazowieckie
na lata 2022-2025**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2023r. poz. 40 t.j.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 t.j.) Rada Miasta Wysokie Mazowieckie uchwala, co następuje:

§ 1. . Przyjmuje się do realizacji „Program Opieki nad Zabytkami Miasta Wysokie Mazowieckie na lata 2022-2025”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Wysokie Mazowieckie.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego.

Przewodniczący Rady Miasta

Marek Kajurek

Załącznik do uchwały Nr XLVI/.../2023

Rady Miasta Wysokie Mazowieckie

z dnia 28 lutego 2023 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
MIASTA WYSOKIE MAZOWIECKIE
NA LATA 2022-2025 /projekt/**

Spis treści

I.	Wstęp	3
II.	Podstawy prawne uchwalenia programu	3
III.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
IV.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturalnego.	5
	1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	5
	2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.	6
V.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	9
	1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).	9
	2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	15
	3. Zasoby dziedzictwa kulturowego gminy	19
VI.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy (SWOT)	26
VII.	Założenia programowe	28
VIII.	Zarządzanie realizacją programu	33
	1. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	33
	2. System wdrażania.....	33
IX.	Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	34
X.	Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	35

I. Wstęp

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na podstawie Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 282). Program, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, podlega z uwagi na obowiązek wynikający z treści art. 87 ust. 4 wymienionej ustawy, ogłoszeniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym i wchodzi w życie z dniem przyjęcia w formie uchwały przez radę gminy. Dokument jest opracowywany na okres 4 lat. Program został opracowany zgodnie z wytycznymi Poradnika Metodycznego – Gminny Program Opieki nad Zabytkami.

Przedmiotem opracowania jest dziedzictwo kulturowe Miasta Wysokie Mazowieckie, zaś odbiorcami są mieszkańcy miasta oraz inne osoby zainteresowane niniejszą tematyką.

Celem opracowania jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie administracyjnym Miasta Wysokie Mazowieckie.

II. Podstawy prawne uchwalenia programu

Podstawą prawną opracowania programu jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021, poz. 710, t.j. ze zm).

Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami (art. 87 ust 1 ww. ustawy).

Celem opracowania jest zgodnie z art. 87 ust. 2 wyżej wymienionej ustawy:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 87 ust 3 ww. ustawy).

Programy, o których mowa powyżej są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy (art. 87 ust 5 ww. ustawy).

III. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

1) Konstytucja RP

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP).

2) Art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021, poz. 710, t.j. ze zm).

Zgodnie z zapisami ww. artykułu Burmistrz Miasta sporządza na 4 lata Gminny Program Opieki nad Zabytkami. Program przyjmowany jest przez Radę Miasta po wcześniejszym zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Z programu sporządzane jest co 2 lata sprawozdanie i przedstawiane Radzie Miasta.

3) Art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022, poz. 559 t.j. ze zm.).

Artykuł 7 ustawy o samorządzie gminnym określa zadania własne gminy. Obejmują one min. sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w obowiązujących ustawach:

- 1) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2020 poz. 293),
- 2) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. 2020 poz. 1333),
- 3) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2020 poz. 1219),
- 4) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55),
- 5) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2020 poz. 1990),
- 6) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194),
- 7) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2020 poz. 1057),

IV. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturalnego.

1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

- 1) Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004–2013 i Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Miejskiej Wysokie Mazowieckie jest komplementarny do celu strategicznego Narodowej Strategii Rozwoju Kultury 2004-2020: "Zrównoważenie rozwoju kultury w regionach" oraz celów częściowych/uzupełniających:

nr 1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,

nr 4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.

Cele częściowe realizowane będą w ramach obszarów priorytetowych, którym odpowiadają szczegółowo opisane w NSRK – Narodowe Programy Kultury. Bezpośrednio do ochrony zabytków odnosi się Narodowy Program Kultury "Dziedzictwo kulturowe NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego". Uszczegółowienie i rozszerzenie NPK stanowią programy operacyjne Ministra Kultury. Spośród 11 programów operacyjnych dwa z nich wiążą się z ideą ochrony zabytków.

- 2) Program "Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego"

Program jest realizowany w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: 1) rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz 2) rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu 1 jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego. Program „Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz wzrost efektywności zarządzania kulturą”. Celem programu jest wyrównywanie dostępu do dóbr i usług kultury poprzez inwestycje w infrastrukturę, poprawa warunków funkcjonowania instytucji kultury, instytucji filmowych oraz szkół i uczelni artystycznych, a także poprawa efektywności ich zarządzania. Program będzie realizowany poprzez współfinansowanie zadań z zakresu m.in.: rewitalizacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne obiektów zabytkowych.

2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

Gminny program opieki nad zabytkami wynika również z założeń innych dokumentów związanych z strategią rozwoju województwa podlaskiego. Najważniejsze z nich to:

- 1) Program rozwoju kultury województwa podlaskiego do roku 2021-2030,
- 2) Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego,
- 3) Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2030 roku,
- 4) Powiatowy program opieki nad zabytkami i wojewódzki program opieki nad zabytkami.

- 1) Program rozwoju kultury województwa podlaskiego do roku 2020

"Program rozwoju kultury województwa podlaskiego do 2030" powstał w oparciu o "Diagnozę kultury w województwie podlaskim". Dokument zakłada kontynuację kierunku rozwoju kultury obranego w "Programie rozwoju kultury województwa podlaskiego do roku 2020". Założenia zawarte w niniejszym dokumencie są spójne z obowiązującą "Strategią

Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030", a także z Narodową Strategią Rozwoju Kultury 2004-2020 oraz jej uzupełnieniem z 2005 roku i Ustawą o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Cel strategiczny: Aby kultura w województwie podlaskim mogła rozwijać się w pożądanym kierunku, niezbędne jest wytyczenie celów strategicznych oraz ich konsekwentne realizowanie. Program zakłada ogólne zadania, przed jakimi powinien stanąć samorząd. Działania szczegółowe mogą wynikać z planów działalności poszczególnych instytucji, a także z treści dodatkowych programów, których opracowanie może okazać się niezbędne. Powodzenie wdrażania nowych działań i rozwiązań uzależnione jest jednak od wielu czynników, w tym wsparcia Sejmiku Województwa Podlaskiego w postaci m.in. odpowiedniego finansowania zadań z zakresu kultury. Z racji różnorodności oferty kulturalnej i poziomu jej dofinansowania w różnych miastach i gminach na terenie województwa, niezbędne może okazać się zachęcanie decydentów do tworzenia i wdrażania lokalnych strategii kultury. Rozwój kultury w województwie podlaskim możliwy będzie dzięki zaplanowanym i systemowym działaniom. Konsekwentna realizacja celów strategicznych powinna zapewnić rozkwit oferty kulturalnej w regionie oraz przyczynić się do wzrostu jej znaczenia. Wyzwania, przed którymi stanie województwo podlaskie zostały nakreślone w oparciu o wyniki badania na temat stanu kultury. Cele szczegółowe opisują działania wskazane w poszczególnych grupach:

1. Rozwój oferty kulturalnej województwa
2. Edukacja kulturalna
3. Rozwój widowni
4. Rozwój infrastruktury kultury
5. Profesjonalizacja kadr kultury
6. Wspieranie lokalnej specyfiki naszego regionu
7. Stwarzanie warunków do dialogu międzypokoleniowego
8. Wspieranie artystów poprzez rozwój programu stypendiów i nagród
9. Wyrównywanie szans w dostępie do kultury
10. Współpraca zagraniczna w dziedzinie kultury
11. Wzrost znaczenia kultury w obszarze turystyki województwa
12. Promocja kultury województwa.

2) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Podlaskiego uchwałą nr XXXVI/330/17 z dnia 22 maja 2017 r. Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Wysokie Mazowieckie jest zgodny z celami

polityki przestrzennej wytyczonymi w Planie zagospodarowania, zasadami ich realizacji oraz kierunkami działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny Planu to „Zrównoważone zagospodarowanie przestrzeni województwa podlaskiego sprzyjające rozwojowi społeczno-gospodarczemu, spójności społecznej i terytorialnej, konkurencyjności, sprawności funkcjonowania oraz wykorzystaniu potencjału przyrodniczego, kulturowego i położenia przygranicznego”.

Działania pozwalające osiągnąć wytyczony cel sprowadzają się do wzmocnienia potencjału edukacyjnego i turystycznego oraz ochrony i racjonalnego zagospodarowania dziedzictwa kulturowego, stąd gminny program opieki nad zabytkami jest ściśle powiązany z realizacją celów PZP WP.

3) Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2030r.

Przedmiotowa Strategia jest kontynuacją poprzedniego dokumentu. Nadrzędna

Misja Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego „Ambitne Podlaskie” jest odzwierciedleniem zaplanowanych dążeń, które mają doprowadzić województwo do pozycji jednego z najatrakcyjniejszych pod względem jakości życia mieszkańców regionów w Polsce i w Europie w oparciu o m.in. unikalne walory środowiska i bogate dziedzictwo kulturowe.

Do ochrony zabytków pośrednio odnosi się cel 2. Do jego realizacji będą służyły wyznaczone cele operacyjne. Powiązany z opieką nad zabytkami i dziedzictwem kulturowo-przyrodniczym jest cel operacyjny 2.3. Przestrzeń wysokiej jakości realizowane będą działania wpisujące się w ideę zrównoważonego rozwoju. Związane będą z wykorzystywaniem atutów środowiska przyrodniczego dla podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej i atrakcyjności zamieszkania a także kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego, co jest zgodne z Programem ochrony zabytków.

4) Program powiatowy i wojewódzki

Powiatowy program opieki nad zabytkami dla powiatu wysokomazowieckiego aktualnie nie został jeszcze opracowany. Wojewódzki Program Ochrony Zabytków jest w trakcie opracowywania.

V. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

1) Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Wysokie Mazowieckie zostało przyjęte Uchwałą Nr XXXIX/176/01 Rady Miasta Wysokie Mazowieckie z dnia 21 grudnia 2001 r., zmienione uchwałami:

- Uchwała Nr XXXI/114/05 Rady Miasta Wysokie Mazowieckie z dnia 29 kwietnia 2005 r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego - dokument zawiera w treści m.in. listę zabytków, sposób ochrony prawnej oraz określa szczegółowo zakres i zasady ochrony poszczególnych obiektów, stref ochronnych.

- Uchwała Nr XXIV/117/12 Rady Miasta Wysokie Mazowieckie z dnia 31 października 2012 r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego – obszar objęty zmianą nie dotyczy terenów ochrony konserwatorskiej.

- Uchwała Nr XLVIII/195/18 Rady Miasta Wysokie Mazowieckie z dnia 27 września 2018 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Wysokie Mazowieckie – opracowanie zawiera wykaz zabytków objętych ochroną konserwatorską, stanowiska archeologiczne, architekturę sakralną.

- Uchwała Nr XXXIII/192/2021 Rady Miasta Wysokie Mazowieckie z dnia 22 grudnia 2021 r. w sprawie uchwalania zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Wysokie Mazowieckie - opracowanie zawiera wykaz zabytków objętych ochroną konserwatorską, stanowiska archeologiczne, architektura sakralna.

2) Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na terenie miasta Wysokie Mazowieckie

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego zatwierdzony uchwałą Nr XXXVII/141/05 Rady Miasta Wysokie Mazowieckie z dnia 24 listopada 2005 r. opublikowany w dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego nr 272 poz. 3197 z dnia 29 grudnia 2005 r. ze zmianami.

Plan dotyczy obszaru miasta Wysokie Mazowieckie, na którym znajdują się cztery zabytki wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków. W miejscowym planie

zagospodarowania przestrzennego wskazane są tereny cmentarzy objęte ochroną, wpisane do rejestru zabytków oraz będące w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Obowiązujące zgodnie z MPZP zalecenia, zakazy i nakazy w mpzp:

- ustala się utrzymanie przyjętego układu zabudowy,
- obowiązują jako nadrzędne, ustalenia w zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego oraz zabytków określone w § 11 mające wpływ na zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, jego charakter, estetykę i wyraz związany z wartościami kulturowymi,
- ustala się utrzymanie zabytkowego kościoła parafialnego jako dominanty przestrzennej,
- obowiązuje utrzymanie zabytkowego rynku - Rynku Piłsudskiego oraz charakteru pierzei zabudowy jako dominanty funkcjonalnej.

Na obszarze objętym planem występują następujące tereny i obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków:

- zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Jana Chrzciciela i Wszystkich Świętych nr rej. 236 - w tym: kościół, kostnica, ogrodzenie z bramą wraz z trzema kapliczkami w narożnikach oraz plebania;
- zespół cerkwi, obecnie kościoła filialnego rzymsko-katolickiego p.w. Narodzenia NP. Marii - nr rej. 226 - w tym: cerkiew i brama;
- cmentarz rzymskokatolicki - nr rej. 367;
- cmentarz żydowski - nr rej. 371;

Wymienione obiekty objęte są ochroną konserwatorską na podstawie przepisów prawa, w stosunku do których obowiązuje uzyskanie stosownego pozwolenia Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w zakresie:

- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- dokonywania podziałów zabytku,
- dokonywania zmiany przeznaczenia lub sposobu korzystania z zabytku,
- podejmowania jakichkolwiek działań, które mogłyby wpłynąć na naruszenie substancji zabytkowej lub wyglądu zabytku;

Na obszarze objętym planem występuje historyczny układ przestrzenny miasta obejmujący: Rynek (obecnie Rynek Piłsudskiego) oraz ulice wylotowe wraz z ul. Dolną i Pl. Odrodzenia oraz ul. Długą i Kościelną.

Plan wyznacza następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

"B-1" - strefa ochrony obejmująca: Rynek Piłsudskiego oraz ul. Dolną, ul. Mystkowską, ul. Żwirki i Wigury (do rzeki), ul. Długą wraz z Pl. Odrodzenia, część ul. Jagiellońskiej wraz z zespołem kościoła parafialnego, określona na rysunku planu, w której obowiązuje:

- a) zachowanie i konserwacja zabytkowych obiektów tworzących zespół kościoła parafialnego,
- b) zachowanie historycznego rozplanowania ulic i placów - ich przebiegu, linii rozgraniczających i linii zabudowy utrwalonych w istniejącej zabudowie historycznej lub w zabudowie współczesnej, w przypadku, gdy historyczna linia zabudowy została zmodyfikowana (wschodnia i zachodnia pierzeja Rynek Piłsudskiego oraz południowa pierzeja Pl. Odrodzenia),
- c) zachowanie historycznego rozplanowania kwartałów i bloków zabudowy oraz struktury podziałów parcelacyjnych, a także ich dyspozycji funkcjonalno - przestrzennej,
- d) zachowanie, restauracja i modernizacja techniczna zabudowy historycznej - obiektów zabytkowych objętych ochroną konserwatorską na podstawie wpisu do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną na podstawie ustaleń planu,
- e) dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej polegającej na:
 - sytuowaniu zabudowy zgodnie z historyczną dyspozycją funkcjonalno-przestrzenną: zabudowa mieszkalna i usługowa sytuowana w historycznych liniach zabudowy, kalenicowo, w układzie zwartym (Rynek Piłsudskiego, ul. Długa na odcinku do Jagiellońskiej, ul. Jagiellońska) lub półzwartym (ul. Mystkowska, ul. Długa, Pl. Odrodzenia),
 - utrzymaniu wysokości zabudowy trzech kondygnacji, w tym trzecia jako poddasze użytkowe, pod warunkiem zachowania wysokości górnej krawędzi korpusu nie przekraczającej wysokości budynków reprezentujących zabudowę historyczną,
 - dachy dwuspadowe, symetryczne, o geometrii nawiązującej do form stosowanych w zabudowie historycznej oraz pokryciu z dachówki ceramicznej lub materiałów dachówkopodobnych w kolorze "ceglastym" albo blachy miedzianej lub ocynkowanej gładkiej,
 - zakaz stosowania blachy trapezowej,
 - zharmonizowaniu elewacji (podziały, proporcje, rytm i układ otworów) przy zastosowaniu form współczesnych z rozwiązaniami stosowanymi w zabudowie historycznej,
 - stosowaniu tradycyjnych materiałów budowlanych do wykonania elewacji,
 - zakaz stosowania sidingu do wykańczania elewacji,
- f) kształtowanie nowych elementów układu z uwzględnieniem jego historycznej skali, kompozycji i dyspozycji funkcjonalno-przestrzennej,

g) zakaz lokalizacji reklamy wielkopłakatowej;

"B-2" - strefa ochrony obejmująca: ul. Kościelną, pozostałą część ul. Długiej, ul. Kościuszki, określona na rysunku planu, w której obowiązuje:

a) zachowanie historycznego rozplanowania ulic i placów - ich przebiegu, linii rozgraniczających,

b) zachowanie historycznego rozplanowania bloków zabudowy oraz struktury podziałów parcelacyjnych, a także ich dyspozycji funkcjonalno - przestrzennej,

c) zachowanie, restauracja i modernizacja techniczna zabudowy historycznej,

d) dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej polegającej na:

- sytuowaniu zabudowy zgodnie z historyczną dyspozycją funkcjonalno-przestrzenną, zabudowa mieszkalna i mieszkalno-usługowa sytuowana w części frontowej działki, kalenicowo, w układzie wolnostojącym,

- wysokość zabudowy przy ul. Kościelnej i ul. Długiej dwie kondygnacje, w tym druga jako poddasze użytkowe,

- wysokość zabudowy przy ul. Kościuszki do trzech kondygnacji, w tym ostatnia jako poddasze użytkowe,

- dachy dwuspadowe, symetryczne, o geometrii nawiązującej do form stosowanych w zabudowie historycznej oraz pokryciu z dachówki ceramicznej lub materiałów dachówkopodobnych w kolorze "ceglastym" albo blachy miedzianej lub ocynko-wanej gładkiej powlekanej,

- zakaz stosowania blachy trapezowej,

- zharmonizowaniu elewacji (podziały, proporcje, rytm i układ otworów) przy zastosowaniu form współczesnych z rozwiązaniami stosowanymi w zabudowie historycznej,

- stosowaniu tradycyjnych materiałów budowlanych do wykonania elewacji,

- zakaz stosowania sidingu do wykańczania elewacji,

e) kształtowanie nowych elementów układu z uwzględnieniem jego historycznej skali, kompozycji i dyspozycji funkcjonalno-przestrzennej,

f) zakaz lokalizacji reklamy wielkopłakatowej;

"K" - strefa ochrony krajobrazu i ekspozycji układu urbanistycznego, obejmująca otwarty, naturalny krajobraz doliny rzeki Brok integralnie związany z zespołem miejskim, oznaczona na rysunku planu, w której obowiązuje:

a) zachowanie naturalnego krajobrazu doliny rzeki Brok w tym: ukształtowania terenu, zbiorników i cieków wodnych, zieleni o wartościach estetycznych i dendrologicznych, z dopuszczeniem wprowadzenia nowych elementów krajobrazowych podnoszących wartości

estetyczne i krajobrazowe tych terenów oraz ich związek przestrzenny z historycznym założeniem miejskim,

b) zachowanie otwartego charakteru łąk nadrzecznych,

c) usuwanie elementów mających niekorzystny wpływ na stan zachowania albo wygląd krajobrazu (np. samosiewy, wysypiska śmieci);

Obowiązują następujące ustalenia dotyczące zabytkowych cmentarzy wymienionych w mpzp:

a) zachowanie i restauracja zabytkowych cmentarzy,

b) zachowanie historycznych elementów ukształtowania terenu cmentarza rzymsko-katolickiego, w tym: układ alejowy, układ kwater i mogił,

c) uporządkowanie i wygrodenienie terenu cmentarza żydowskiego,

d) zachowanie i konserwacja starodrzewu,

e) zachowanie i konserwacja zabytkowych nagrobków,

f) zakaz lokalizowania w bezpośrednim sąsiedztwie cmentarzy działalności, która mogłaby przyczynić się do obniżenia ich wartości zabytkowej oraz obiektów zasłaniających widok na cmentarz, dysharmonizujących przestrzennie i kompozycyjnie z ich elementami,

g) wymóg uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na prowadzenie wszelkich prac przy zabytkach;

Na obszarze objętym planem, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych w przypadku natrafienia na przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem należy:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Miasta Wysokie Mazowieckie.

Na terenie objętym planem nie występują obiekty dóbr kultury współczesnej objęte ochroną.

- Zgodnie z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego zatwierdzonego Uchwałą Nr XVII/90/2020 Rady Miasta Wysokie Mazowieckie z dnia 28 maja 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Wysokie Mazowieckie opublikowaną w dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego poz. 2698 z dnia 4 czerwca 2020 r.:

W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków ustala się:

- na terenie objętym planem zlokalizowane są stanowiska archeologiczne:

a) stanowisko nr 5/42-80 AZP,

b) stanowisko nr 6/42-80 AZP;

- dla stanowisk, o których mowa w ust. 1 ustala się strefę ochrony konserwatorskiej „W”;
- w strefie ochrony konserwatorskiej „W” ustala się:
 - a) przedmiotem ochrony reliktyw archeologicznych stanowiących ślady osadnictwa pradziejowego i historycznego lub będące innymi reliktyw działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej,
 - b) dopuszcza się inwestycje, które mogą doprowadzić do zmiany zagospodarowania terenu lub prowadzenia robót budowlanych w tym ziemnych o ile, przed przystąpieniem do prac przeprowadzone zostaną niezbędne badania z zakresu archeologii i nie narusza to przepisów odrębnych.

Zgodnie z art. 7 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego są formą ochrony zabytków.

3) Gminny Program Rewitalizacji Miasta Wysokie Mazowieckie

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Wysokie Mazowieckie został przyjęty Uchwałą Nr XL/160/17 Rady Miasta Wysokie Mazowieckie z dnia 29 listopada 2017 roku. W obowiązującym dokumencie nie ma wpisanych przedsięwzięć wprost z zakresu ochrony zabytków. Miasto jest w trakcie aktualizacji GPR i zamierza zawrzeć w nim aspekty związane z zabytkami.

4) Strategia Rozwoju Gminy Miejskiej Wysokie Mazowieckie na lata 2016-2022

Strategia została przyjęta Uchwałą Nr XXIII/83/16 Rady Miasta Wysokie Mazowieckie z dnia 27 czerwca 2016r w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Gminy Miejskiej Wysokie Mazowieckie. Punkt II. 6. Środowisko kulturowe opisuje historyczny układ przestrzenny miasta, obiekty zabytkowe oraz kulturalne. Jako główny cel uznaje się osiągnięcie harmonijnego, wszechstronnego i trwałego rozwoju struktury przestrzennej miasta, zapewniającej sukcesywny wzrost jakości zamieszkania, pracy, obsługi i wypoczynku, przy zachowaniu właściwych relacji między strategicznymi celami szczegółowymi. Cel szczegółowy to min.: ochrona przestrzeni kulturowej i tożsamości lokalnej.

2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

1) Zarys historii obszaru gminy

Początki dzisiejszego miasta Wysokie Mazowieckie sięgają wczesnego średniowiecza, zorganizowane osadnictwo nad rzeką Brok można datować na XII wiek. Pierwsze wzmianki o osadzie Wysokie pochodzą z 1239 roku¹. Z zapisów Metryki Mazowieckiej możemy dowiedzieć się, że 29 IX 1442 roku książę mazowiecki Bolesław IV przekazał aktem wydanym w Nurze 30 włók nad rzeką Brok zwanych Wysokie Waclawowi Zarębie z Zarębina. W kilka lat później tereny te wraz z całym Podlasiem znalazły się ponownie pod wpływem litewskim. Z 1464 roku pochodzi informacja o kolejnym właścicielu, niejakiem Niekraszy, który miał sprawować tu władzę z nadania wielkoksiążęcego. Kazimierz Jagiellończyk dokonał odnowienia osady w 1469 roku, wspomina się wówczas o Woli Wysokie². Lokację miasta i prawo magdeburskie zostało nadane przez wielkiego księcia Aleksandra w 1492 roku. Dwa lata później doszło do sprecyzowania granic miasta i wyznaczenia osoby na urząd wójta. Pierwszym został Jan Mińcza z Wicrzchucy herbu Dziadosza. Miasto otrzymało także własny herb, na niebieskim tle biały łabędź pływający na wodzie. W ślad za lokacją poszło także erygowanie i uposażenie parafii katolickiej. Dokonano tego 5 X 1496 roku z nadania Aleksandra, na rzecz kościoła przypadały dwie włóki ziemi przy drodze prowadzącej do Łomży oraz ogrody i place w mieście³. Wzniesiono wówczas pierwszy kościół drewniany. Zgorzał on w 1657 roku, kolejny pożar dotknął go w 1772 roku, w latach 1875-1888 wzniesiono obecną świątynię⁴. Zaraz po ustanowieniu parafii w 1499 roku dano także przywilej na trzy jarmarki w roku, w 1780 król Stanisław August Poniatowski na prośbę właściciela miasta Andrzeja Piotrowskiego powiększył ich liczbę do czterech, miały się one odbywać na św. Andrzeja (30 listopada), na św. Rocha (16 sierpnia), na św. Antoniego (13 czerwca) i na św. Anny (26 lipca). Obok katolików w mieście mieszkali także wyznawcy prawosławia. Pierwsza informacja o cerkwi pod wezwaniem św. św. Kośmy i Damiana pochodzi z 1553 roku kiedy to pop Iwan otrzymał uposażenie na 1 włókę gruntu w Brykach⁵. Po 1596 roku funkcjonowała tutaj już parafia unicka. Na jej potrzeby wybudowano nową cerkiew w 1798 roku, dokonano jej przebudowy w 1896 roku

¹ Kalinowski E., *Historia obszaru gminy Wysokie Mazowieckie*, Wysokie Mazowieckie 2015, s. 38.

² Kryński J., *Wysokie Mazowieckie, zarys monograficzny*, Wysokie Mazowieckie 1992, s. 16.

³ Maroszek J., *Dzieje powiatu wysokie mazowieckie 1866-2006*, Białystok 2008, s.54.

⁴ Jemielity W., *Dekanat Wysokie Mazowieckie*, Łomża 1989, s. 32.

⁵ Maroszek J., *Dzieje powiatu...*, s. 115.

już po zlikwidowaniu unii. W 1929 roku świątynię przejęli rzymscykatolicy.

Potwierdzenie pełni praw miejskich stwierdził przywilej wystawiony przez Aleksandra w Wilnie 4 I 1503 roku, zwolniono wówczas także mieszczan od jurysdykcji starosty drohickiego, od tej pory odpowiadali tylko przed wójtem i rajcami, podobnego potwierdzenia dokonał później także Zygmunt I 26 VI 1510 roku. Intensywny rozwój miasta nastąpił w przeciągu całego XVI wieku. Na początku tegoż stulecia w wieczystą dzierżawę dobra te objął Jakub Dowojniłowicz, jego następcą był Jan Litawor Chreptowicz. Kolejnym wójtem był Jan Łuszczewski, który sprzedał urząd Olbrachtowi Gasztołdowi kanclerzowi wielkiego księstwa litewskiego. Ród Gasztołdów od dłuższego czasu budował swą potęgę powiększając majątek, będąc właścicielami pobliskiego Tykocina skupywali ziemi w całym województwie podlaskim. Rok wcześniej Olbracht nabył od Krzysztofa Mazurowicza Zabłockiego dobra Mazurowskie znajdujące się niedaleko Wysokiego. Z rąk możnowładcy miasto wykupiła w latach 30-tych XVI w trakcie pomiary włócznej królowa Bona. Obsadzała ona urząd wójta swymi poplecznikami, po 1530 byli to Stanisław Olędzki, wojski mielnicki, później Wawrzyniec Wolski, chorąży sochaczewski oraz Aleksander Czosnowski.

Po opuszczeniu kraju przez królową dobru **przypadły** Zygmuntowi Augustowi, który w 1564 roku nadaje je Mikołajowi „Czarnemu” Radziwiłłowi, w tym czasie dzierżawił je dożywotnio Przeclaw Gnoiński z tego względu **oraz** rychłej śmierci Mikołaj donację powtórzono w 1569 roku⁶. Miasto z okolicą przypadło wówczas Mikołajowi „Rudemu” Radziwiłłowi. Tą datą rozpoczyna się okres prywatnych posiadaczy Wysokiego.

Mikołaj Krzysztof „Sierotka” dnia 4 VI 1582 roku przekazał dobra Wysokie z miastem słudze swemu Hieronimowi Makowieckiemu. Drogą mariażu Krystyna Makowiecka uniosła je do majątku Mikołaja Krzysztofa Opackiego. W 1673 roku właścicielem był Wojciech Opacki, podkomorzy wiski, w tym czasie miasto liczyło ok. 345 mieszkańców. Doznało ono zniszczeń w trakcie „potopu szwedzkiego”. 25 II 1656 roku doszło do bitwy pod miastem, wojska Bogusława Radziwiłła rozbiły chorągiew husarską Aleksandra Hilarego Połubińskiego.

Opacy w 1689 roku oddają miasto pod zastaw sekretarzowi królewskiemu Buoniemu del Buono. Wykupuje je podkanclerzy litewski Stanisław Antoni Szczuka w 1697 roku. Później miasto przeszło na jego córkę, żonę generała Jana Kątskiego. Ich córka wyszła natomiast za generała artylerii litewskiej Eustachego Potockiego. W 1771 roku ich syn Jerzy Potocki obejmuje miasto Wysokie, osiem lat później w 1779 roku sprzedaje je dla Andrzeja Piotrowskiego. Kolejnym właścicielem został Ignacy Pudłowski, cześnik litewski, który kupił je w 1783 roku. W 1789 właścicielką staje się Aniela z Paprockich, wdowa po Tomaszu

⁶ Tamże, s.184.

Węgierskim. Od tego momentu miasto znajduje się w rękach rodziny Węgierskich aż do 1839 roku kiedy to sprzedali je Ludwikowi Fiszerowi, sędziemu powiatu tykocińskiego⁷.

Jednym z ostatnich prywatnych właścicieli miasta Wysokie Mazowieckie i pobliskiego folwarku Zawrocie był w 1886 roku Żyd Eliasza Frumin. Sam nazwa Wysokie Mazowieckie utrwaliła się dopiero na przełomie XVII/XVIII wieku. Dokumenty z 1679 i 1716 mówią już o Wysokim Mazowiecku⁸.

Z miastem nierozzerwalnie wiążą się też losy osadnictwa żydowskiego. Pierwszą wzmianką o pobycie starozakonnych w Wysokim jest informacja z 1572 roku, kiedy to Żyd Baruch był dzierżawcą komory celnej. Wspomniane komory zostały utworzone dla kontrolowania i rozpowszechniania handlu solą. Kiedy dokładnie większa ilość Żydów przybyła tutaj nie wiadomo. Pod datą 1722 znajdujemy informację podaną przez wizytatora kościelnego o 10 stnrozakonnych, którzy mieli niedawno pobudowaną synagogę. W drugiej połowie XVII i w XVIII wieku na ziemi Rzeczypospolitej napłynęły nowe fale osadników żydowskich. Pierwsza przybyła w trakcie wojny trzydziestoletniej i zaraz po jej zakończeniu. Byli to głównie Żydzi z Rzeszy i Śląska. Druga fala to Żydzi ukraińscy wypędzeni przez rozruchy związane z powstaniem Chmielnickiego. Trzecia fala przybyła z terenów oddanych Rosji po traktacie Andruszowskim w 1667, kolejne rzesze przybyły po rzezi humańskiej i pierwszym rozbiórze z terenów zajętych przez Austrię i Prusy⁹. Z tą falą osadników musiały zmierzyć się istniejące dotychczas kahały. Nowi przybysze byli często postrzegani jako konkurencja, nie witano ich ze szczególnym sentymentem. Dochodziło do sytuacji w których sejm żydowski pozwalał na rugowanie nowo przybyłych z terenu podległego danemu kahalowi. Przybysze musieli szukać schronienia w majątnościach szlacheckich, kościelnych lub królewskich. Zapewne w ten sposób pojawili się Żydzi w Wysokim Mazowiecku.

W 1722 roku w sąsiedztwie rynku targowego przy ulicy Zarzeckiej znajdowała się synagoga a w jej pobliżu cmentarz oraz funkcjonowała także szkoła dla dzieci, tzw. przyszkółek. Początkowo zarząd nad ludnością żydowską sprawowała gmina w Ciechanowcu, która była z kolei w jurysdykcji okręgu tykocińskiego¹⁰. W 1725 na sejmie żydowskim doszło do sporu kompetencyjnego pomiędzy gminą w Ciechanowcu i Węgrowie o to kto ma rozstrząsać kontrolę i pobierać opłaty od społeczności Wysokiego. Spór pozostał nie rozstrzygnięty. W 1765 roku stwierdzono już istnienie samodzielnej gminy w Wysokim Mazowiecku, która posiadała własnego rabina. Pociągnęło to za sobą wzrost liczby mieszkańców, szacuje się, że

⁷ Tamże, s. 184-185.

⁸ Kryński J., *Wysokie Mazowieckie...*, s. 16.

⁹ Maroszek J., *Żydzi wiejscy na Podlasiu w XVII i XVIII wieku w świetle przemian struktury rynku wewnętrznego*, w: „Studia Podlaskie” t.2, Białystok 1989, s.64.

¹⁰ Leszczyński A., *Z dziejów Żydów Podlasia (1487-1795)*, w: „Studia Podlaskie” t.2, Białystok 1989, s. 13.

w 1779 na 869 mieszkańców aż 276 to Żydzi. W 1799 stanowili 32% ludności miasta, a w 1827 36%. W 1874 roku rozebrano, ze względu na stan zachowania starą synagogę. Projekt nowej, także drewnianej i krytej gontem, realizowano w latach 1878- 1886¹¹.

Zagładę i usunięcie Żydów z krajobrazu miasteczka przyniosła druga wojna światowa a dokładniej atak Niemiec na ZSRR w 1941 roku. W sierpniu tegoż roku powstaje tu getto dla mieszkańców miasta i okolic. Swoim obszarem zajęło ono centralną część miasta i rynek. Jesienią 1942 roku część mieszkańców getta wywieziono do Trebłinki, reszta spędziła około roku w obozie przejściowym w dawnych koszarach w Zambrowie skąd także przewieziono ją do wspomnianego obozu zagłady. Uratowało się niewielu Żydów, ukrywając się u polskich sąsiadów.

Wysokie Mazowieckie na mapie z 1795 roku.

¹¹ Maroszek J., *Dzieje powiatu...*, s. 108.

Wysokie Mazowieckie na mapie pruskiej Textora Nowe Prusy wschodnie z 1806 roku.

3. Zasoby dziedzictwa kulturowego gminy

1) Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy jest to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka. Może być harmonijna, czyli utworzona zgodnie z zamysłem, uporządkowana zgodnie z określonymi zasadami, w sposób niosący korzystne zmiany lub przeciwnie - krajobraz dysharmonijny wytworzony w sposób chaotyczny, destruktywny bez poszanowania miejsca.

Z reguły krajobraz kulturowy zawiera wytwory cywilizacji przeplatające się z elementami przyrodniczymi.

Krajobraz Gminy Miejskiej Wysokie Mazowieckie stanowią: użytki rolne, lasy i zadrzewienia, tereny osiedlowe i komunikacyjne, wody, pozostałe.

Wg danych BDL GUS miasto Wysokie Mazowieckie zajmuje powierzchnię 1 524 ha, z czego ponad 64% stanowią użytki rolne. Lesistość charakteryzuje się dość wysokim jak na obszar miejski poziomem i wynosi ponad 16% powierzchni miasta. Pozostałe formy użytkowania

stanowią niespełna 20% ogólnej powierzchni, przy czym większość z nich to tereny zabudowane i zurbanizowane.

Wśród użytków rolnych przeważają grunty orne, które stanowią około 75% wszystkich gruntów użytkowanych rolniczo. Łąki trwałe zajmują ponad 7% powierzchni, pastwiska ponad 15%, a pozostałe grunty rolne to grunty zabudowane (niespełna 3%) i tereny pod rowami (około 0,2%).

Bardzo ważnym elementem krajobrazu miasta jest płaskodenna dolina rzeki Brok, rozcinającą ze wschodu na południowy zachód centralną część wysoczyzny stanowiącą obszar zabudowy miejskiej. Płaskie i dobrze wykształcone współczesne dno doliny (teren zalewowy) o szerokości od około 30 m do 130 m wyniesione jest około 1,0 – 1,5 m nad średni poziom wody w rzece i ograniczone jest niewysoką krawędzią. Kiedyś prowadzone były w jej obrębie podstawowe prace konserwatorskie. Od kilku lat etapami modernizowane jest koryto rzeki min. faszynowaniem. Na terenach przy ul. Przechodniej – bezpośrednio przylegającej do rzeki przeprowadzono zabiegi rewitalizacyjne polegające na uporządkowaniu terenu, przywróceniu naturalnej zieleni i wybudowaniu ścieżek. Obecnie trwają prace nad wykonaniem dokumentacji technicznej na wykonanie zbiornika retencyjnego na rzece Brok (wschodnia część miasta) oraz budowy kładki/deptaka wzdłuż rzeki – od zbiornika do mostu na ul. Przechodniej.

Ochrona podstawowych wartości kulturowych miasta Wysokie Mazowieckie prowadzona jest w oparciu o poniższe zasady:

- zachowanie tożsamości kulturowej w sferze niematerialnej i materialnej,
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu kulturowego i zachowanie krajobrazów naturalnych,
- ochrona obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
- ochrona obiektów i zespołów znaczących w krajobrazie kulturowym, a znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej,
- właściwe wykorzystanie i użytkowanie obiektów objętych ochroną,
- nawiązywanie w nowej architekturze do lokalnych wzorów i materiałów,
- zachowanie naturalnego otoczenia obiektów i zespołów zabytkowych,
- ścisła współpraca władz gminy ze służbami ochrony zabytków,
- ochrona krajobrazu obejmująca m.in. obiekty małej architektury o znaczeniu kulturowym, w tym kapliczki i krzyże przydrożne.

2) Zabytki nieruchome

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zdefiniowano poniższe pojęcia.

Zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową",

Zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1,

Zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami zaleca zaliczanie w poczet zabytków nieruchomych wymienione w ustawie w art. 6 ust. 1 pkt 1, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3) Układy urbanistyczne

Najlepiej zachowanym do dnia dzisiejszego historycznym układem przestrzennym miasta jest Rynek (obecnie Rynek Piłsudskiego) oraz ulice wylotowe. Zachowanie i ochrona elementów dziedzictwa, jakimi są układ ulic wraz z historyczną zabudową jest więc

niezwykle istotne z punktu widzenia zasobów kulturowych miasta i należy dążyć do przywrócenia ochrony konserwatorskiej pozostałości historycznego układu urbanistycznego.

4) Obiekty sakralne

Najstarszym obiektem architektury sakralnej zlokalizowanym na obszarze miasta Wysokie Mazowieckie jest kościół filialny pw. Narodzenia NMP, który jest obecnie najstarszym budynkiem murowanym w mieście. Został zbudowany w 1798 r. na miejscu dawnej cerkwi unickiej, a następnie drewnianej cerkwi prawosławnej, uposażonej w 1553 r. przez króla Zygmunta Augusta. Budowla znajdowała się na miejscu dawnego cmentarza cerkiewnego.

W roku 1896 dobudowano do niej prostokątną nawę z wieżą. Po odzyskaniu niepodległości w roku 1918 pełniła funkcję składu sprzętu strażackiego, aż w 1929 roku przejęła ją rzymskokatolicka parafia pw. Św. Jana Chrzciciela przeznaczając ją na kościół filialny pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. W latach 1996-1997, kiedy proboszczem parafii był ksiądz Edward Zambrzycki, kościół został odnowiony.

Innym godnym uwagi obiektem jest zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Jana Chrzciciela zlokalizowany przy ulicy Kościelnej. W jego skład wchodzi: kościół murowany, plebania

i kostnica przy kościele oraz ogrodzenie z bramą i trzema kapliczkami. Kościół został zbudowany w latach 1875–1888, dzięki staraniom księdza Jana Dąbrowskiego. W roku 1984 dobudowano murowaną plebanię. W latach 1994-1998 kościół został odnowiony. W ostatnich 10 latach sukcesywnie prowadzone są prace konserwatorskie w kościele, bramie głównej, parkanie. Jest to budowla w stylu eklektycznym – kościół bazylikowy składający się z trzech naw i ozdobionej dwoma wieżami fasady frontowej. Neogotyckie wyposażenie kościoła datowane jest na ok. 1880 rok.

W roku 1995 biskup łomżyński erygował parafię pw. Apostołów Piotra i Pawła, która powstała z terytorium parafii pw. Św. Jana Chrzciciela. Początkowo, w roku 1994 wybudowana została drewniana kaplica, która służyła jako kościół parafialny do czasu powstania kościoła murowanego, którego budowę rozpoczęto w 1997 roku. Obecnie pełni on funkcję kościoła parafialnego i jest zlokalizowany przy ul. Wspólnej.

5) Tereny zieleni urządzonej i cmentarzy

Tereny zieleni urządzonej stanowią istotny element struktury urbanistycznej miasta Wysokie Mazowieckie. W celu podniesienia jakości przestrzeni publicznych władze miasta przeznaczyły część środków inwestycyjnych na poprawę estetyki i wyeksponowanie walorów istniejących parków, a także zieleni stanowiącej uzupełniające zagospodarowanie nieruchomości niezależnie od ich przeznaczenia.

Na uwagę zasługuje fakt, iż Zarząd Główny Towarzystwa Urbanistów Polskich w ramach konkursu na najlepiej zagospodarowaną przestrzeń publiczną w Polsce, nominował „Modernizację terenów zielonych” miasta do II etapu. Kandydatura Wysokiego Mazowieckiego znalazła się wśród 31 przestrzeni publicznych z całego kraju. Nominacja dotyczyła wyglądu i zagospodarowania parku przy ul. Mickiewicza i parku przy ul. Ludowej. Park przy ul. Ludowej został zmodernizowany w 2019r (przebudowano fontannę z zachowaniem jej kształtu i wyposażenia). Miasto ma również aspiracje, aby park w centrum (przy ul. Rynek im. Piłsudskiego) został w przyszłości równie doceniony. Powstał on w miejscu dawnego rynku, gdzie od początku skupiało się życie miasta. Ze względu na znajdujący się w parku Pomnik Niepodległości, przy którym odbywają się uroczystości patriotyczne, miejsce to zasługuje na nadanie mu odpowiedniej rangi. W 2016r. dokonano modernizacji parku: w centralnym miejscu znalazła się fontanna z piaskowca, wymieniono roślinność niską (nasadzenia róż i bukszpanu), ułożone zostały chodniki z granitowej kostki.

Na terenie miasta Wysokie Mazowieckie znajdują się dwa cmentarze zabytkowe, będące świadkami historii regionu. Pierwszy z nich to cmentarz żydowski – kirkut znajdujący się przy ulicy Żwirki i Wigury, (wpisany do rejestru zabytków pod nr 371 z 20.04.1988 r., który został odrestaurowany w 2006 r.). Drugi to cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, którego zabytkowa część (nr rejestru zabytków: 367 z 20.04.1988 r.) stanowi cmentarz wojenny z mogiłami indywidualnymi i zbiorowymi poległych w obronie ojczyzny w czasie Powstania Styczniowego (1864 r.) oraz w II wojnie światowej (1939 – 1945 r.).

6) Stanowiska archeologiczne

Stanowiska archeologiczne znajdujące się na terenie miasta Wysokie Mazowieckie (dane zgodne z Kartami Ewidencyjnymi Stanowisk Archeologicznych przekazanych przez WUOZ Delegatura w Łomży w dniu 25.01.2021r.):

Tabela nr 1. Wykaz stanowisk archeologicznych.

l.p.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stanowiska	Funkcja	Kultura	Chronologia	Nr	Data wpisu
1.	Wysokie Mazowieckie	AZP 42-80/1	1	śląd osadnictwa	-	wczesne średniowiecze		
2.	Wysokie Mazowieckie	AZP 42-80/2	2	śląd osadnictwa		mezolit-epoka żelaza		
3.	Wysokie Mazowieckie	AZP 42-80/3	3	osada		okres nowożytny		
4.	Wysokie Mazowieckie	AZP 42-80/4	4	śląd osadnictwa		epoka kamienia		
5.	Wysokie Mazowieckie	AZP 42-80/15	5	osada		okres nowożytny		
6.	Wysokie Mazowieckie	AZP 42-80/16	6	śląd osadnictwa		epoka kamienia		
7.	Wysokie Mazowieckie	AZP 42-80/18	7	śląd osadnictwa		mezolit-epoka żelaza		

7) Obiekty objęte ochroną konserwatorską

Na obszarze miasta Wysokie Mazowieckie znajdują się 4 obiekty zabytkowe, do których należą obiekty architektury sakralnej i cmentarze. Wynika to z uwarunkowań historycznych i związanych z nimi zniszczeń struktury urbanistycznej.

Zestawienie wszystkich obiektów, które zostały objęte ochroną konserwatorską na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 t.j.):

Tabela nr 2. Wykaz zabytków wpisanych w rejestrze zabytków.

l.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr	Data wpisu
1.	Wysokie Mazowieckie	Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Jana Chrzciciela - kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela, - plebania przy kościele parafialnym, - kostnica przy kościele parafialnym, - ogrodzenie z bramą i trzema kapliczkami kościoła parafialnego	ul. Kościelna 1	A-236	18.11.1986r.
2	Wysokie Mazowieckie	Cerkiew unicka ob. Kościół filialny p.w. Narodzenia NMP	ul. Plac Odrodzenia	A-226	05.09.1986r.
3.	Wysokie Mazowieckie	Cmentarz rzymskokatolicki	ul. Zambrowska	A-367	20.04.1988r.
	Wysokie Mazowieckie	Cmentarz żydowski	ul. Kardynała Wyszyńskiego	A-371	20.04.1988

8) Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Obiekty z terenu miasta Wysokie Mazowieckie wpisane do Rejestru zabytków oraz znajdujących się w Wojewódzkiej i Gminnej Ewidencji Zabytków

Tabela nr 3. Wykaz zabytków wpisanych w Gminną Ewidencję Zabytków

l.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr wpisu do rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków
1.	Wysokie Mazowieckie	Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Jana Chrzciciela - kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela, - plebania przy kościele parafialnym, - kostnica przy kościele parafialnym, - ogrodzenie z bramą i trzema kapliczkami kościoła parafialnego	Ul. Kościelna 1	A-236	18.11.1986r.
2	Wysokie Mazowieckie	Cerkiew unicka ob. Kościół filialny p.w. Narodzenia NMP	ul. Plac Odrodzenia	A-226	05.09.1986r.
3.	Wysokie Mazowieckie	Cmentarz rzymskokatolicki	ul. Zambrowska	A-367	20.04.1988r.
	Wysokie Mazowieckie	Cmentarz żydowski	ul. Kardynała Wyszyńskiego	A-371	20.04.1988

9) Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Najcenniejszym zabytkiem nieruchomym na terenie miasta Wysokie Mazowieckie jest zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Jana Chrzciciela: kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela, plebania przy kościele parafialnym, kostnica przy kościele parafialnym, ogrodzenie z bramą i trzema kapliczkami kościoła parafialnego:

- Parafię w Wysokiem Mazowieckiem erygowano w 1496r. Z tego okresu pochodził pierwszy drewniany kościół, restaurowany w 1577r. przez Radziwiłłów, który spłonął w 1772r. Z fundacji Jerzego Potockiego zbudowano w 1774r. kolejny drewniany kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Obecnie istniejący kościół murowany wzniesiono w 1875r. staraniem ks. Prob. Jana Dąbrowskiego.

- Plebania przy kościele parafialnym została zbudowana w 1898r. staraniem ks. Marcina Dyczpinigajtysa. Modernizowana w okresie międzywojennym – posadzki mozaikowe, częściowo piece. Przybudówki z boku i w części tylnej – po 1945r.
- Kostnica przy kościele parafialnym powstała w 4 ćw. XIX w. (po 1875r.) zapewne wkrótce po ukończeniu prac przy kościele. Bez wyraźnych cech stylowych.
- Ogrodzenie z bramą i trzema kapliczkami kościoła parafialnego zostało wzniesione w 4 ćw. XIX w. zapewne wkrótce po ukończeniu budowy kościoła (po 1875r.). Brama główna i narożne kapliczki – eklektyczne.

Równie cennym zabytkiem jest także najstarsza, zbudowana przez Unitów w 1798r., rozbudowana w 1896r. cerkiew unicka, obecnie kościół filialny p.w. Narodzenia NMP, w tym: cerkiew i brama. Z tego okresu jest m.in. żeliwna, lana balustrada chóru. Cerkiew została odnowiona w okresie międzywojennym.

Dużą wartość stanowią cmentarze: rzymskokatolicki położony przy ul. Zambrowskiej oraz żydowski położony przy ul. Kardynała Wyszyńskiego. Cmentarze te zostały wpisane do rejestru zabytków, co świadczy o ich wartości i konieczności ochrony, by przetrwały jako świadectwo dla kolejnych pokoleń.

W obrębie cmentarza Rzymskokatolickiego przy ul. Zambrowskiej znajdują się groby o dużym znaczeniu historycznym:

- grób Marii z Moritzów Żmijewskiej (zm. 1823r.),
- grób Tomasza Brzoski (zm. 1869),
- grób Paczkiewiczów, m.in. Mikołaja, urzędnika biura powiatu mazowieckiego(zm. 1888r.),
- grób ks. Barnaby Mystkowskiego (zm. 1981r.),
- grób Natalii Karłowej Kilwerg (zm. 1879r.).

VI. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy (SWOT)

Podsumowania oceny stanu dziedzictwa kulturowego w gminie dokonano metodą analizy SWOT. Jest to narzędzie analizy strategicznej, które wykorzystano do identyfikacji kluczowych czynników związanych ze stanem dziedzictwa kulturowego w gminie.

Istotą analizy jest identyfikacja czynników, które mogą wpływać na stan dziedzictwa kulturowego gminy oraz posegregowanie ich na cztery grupy:

– mocne strony - S (Strengths) - mocna strona to czynnik wewnętrzny (czyli to co stanowi atut, przewagę, zaletę lokalnego dziedzictwa kulturowego i gminy),

- słabe strony - W (Weaknesses) - słaba strona to czynnik wewnętrzny (czyli to co stanowi słabość, barierę, wadę lokalnego dziedzictwa kulturowego i gminy),
- szanse - O (Opportunities) - szansa to czynnik zewnętrzny (cecha otoczenia), czyli to co stwarza dla dziedzictwa kulturowego w gminie szansę korzystnej zmiany,
- zagrożenia - T (Threats) - zagrożenie to czynnik zewnętrzny (cecha otoczenia), czyli to co stwarza dla dziedzictwa kulturowego w gminie niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

Szanse i zagrożenia, czyli czynniki zewnętrzne, są traktowane jako te, na które gmina ma znacznie ograniczony wpływ lub w ogóle nie ma wpływu. Mocne i słabe strony - czynniki wewnętrzne, są traktowane jako te, na które gmina ma znaczny wpływ lub wyłączny wpływ. Obiekty objęte rejestrem zabytków nieruchomych oraz wojewódzką ewidencją zabytków są w bardzo zróżnicowanym stanie technicznym i estetycznym. Najbardziej odrestaurowany jest kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela wraz z ogrodzeniem i bramą.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystanie środków krajowych i unijnych na promocję, edukację i ochronę dziedzictwa kulturowego, - wzrost zainteresowania mieszkańców gminy i ogólnie kraju regionalnym i lokalnym dziedzictwem kulturowym, - władze wyższego szczebla przywiązują coraz większe znaczenie do zachowania dziedzictwa kulturowego, - upowszechnienie edukacji nastawionej na poszanowanie zabytków i ich prawidłową ochronę z zachowaniem wartości kulturowych. 	<ul style="list-style-type: none"> - chęć unowocześniania nowopowstających budynków w zabudowie zwartej w obrębie ul. Rynek Piłsudskiego – projektowanie kukawek o różnych kształtach w budynkach sąsiadujących, stosowanie przeszklonych ścian i nowoczesnych materiałów wykończeniowych. - brak historycznego układu przestrzennego miasta obejmujący: ul. Rynek Piłsudskiego oraz ulice wylotowe wraz z ul. Dolną i Pl. Odrodzenia oraz ul. Długą i Kościelną w Gminnej Ewidencji Zabytków (obecnie układ chroniony jest zapisami w mpzp, nie jest ujęty w GEZ). - postrzeganie przepisów dotyczących ochrony zabytków jako zagrożenie dla realizacji zabytków.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - uwzględnienie zagadnień dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i planistycznych gminy. - zasoby cennych obiektów sakralnych i sepulkralnych: kościoły, cmentarze. - przywiązanie mieszkańców do tradycji, silna identyfikacja z dziedzictwem lokalnym i regionalnym. - wyremontowane (lub zaplanowane do remontu wkrótce) obiekty dziedzictwa w dobrym stanie, - prowadzenie działań szkolnych jak i pozalekcyjnych w zakresie edukacji artystycznej, kulturowej, historycznej (lekcje i wykłady w terenie, zaangażowanie młodzieży w prace porządkowe itp.). - wynikające z dawnej wielokulturowości miasta: na terenie miasta znajduje się cmentarz żydowski i ujawnione fundamenty synagogi, groby rosyjskie na cmentarzu rzymskokatolickim, kościół unicki. - zachowany historycznego układu ulic w centrum miasta – ul. Rynek Piłsudskiego. 	<ul style="list-style-type: none"> - mało atrakcji turystycznych na terenie gminy, - niski poziom digitalizacji i informacji o dziedzictwie kulturowym w gminie, - brak należytego rozpoznania zasobów, zabytków na terenie miasta (potrzeba weryfikacji w stosunku do mpzp), - nie uwzględnienie historycznego układu ulic w GEZ,

VII. Założenia programowe

W założeniach programowych i działaniach programu powinna zostać uwzględniona specyfika terenu Miasta Wysokie Mazowieckie wynikająca z jej położenia, historii, przemian społecznych i gospodarczych. Wspieranie rozwoju gminy z poszanowaniem dziedzictwa kulturowego powinno być podstawą obecnych i przyszłych działań, tak aby gmina była miejscem atrakcyjnym i przyjaznym, zarówno dla mieszkańców jak i przyjezdnych.

Założeniami programu opieki nad zabytkami są:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy;
- uwzględnienie problemów ochrony zabytków w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,

- uwzględnienie w planach zagospodarowania przestrzennego problematyki historycznego sąsiedztwa i form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie nawiązania w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów;
- uwzględnienie w planach zagospodarowania przestrzennego ochrony krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi i ruralistycznymi na terenie gminy;
- skuteczne stosowanie i wykorzystywanie form prawnej ochrony zabytków;
- wdrażanie instrumentów finansowych prowadzących do skutecznej poprawy stanu zabytków.

1. Priorytety i kierunki działań

Określono priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami. W ramach priorytetów określono kierunki działań i wyznaczono dla nich zadania wskazując perspektywę realizacji (2 -letnią, 4-letnią).

W ramach priorytetów i kierunków działań uwzględniono cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Na potrzeby Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Wysokie Mazowieckie na lata 2022-2025 wyznacza się trzy podstawowe priorytety, które poprzez realizowane w ich ramach działania wypełniają cele ustawowe dla opracowywania gminnych programów opieki nad zabytkami. są to:

Priorytet I

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

Priorytet II

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Priorytet III

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości gminy i mieszkańców

W ramach Priorytetu I ustalono następujące kierunki działań związanych z:

- zahamowaniem procesu degradacji zabytków i doprowadzeniem do poprawy ich stanu zachowania,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne, i edukacyjne.
- wspieraniem inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- podejmowaniem współpracy z właścicielami zabytków położonymi na terenie gminy.

W ramach Priorytetu II ustalono trzy kierunki działań związanych z:

- zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego,
- zintegrowany system ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego,
- rozszerzeniem zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy.

W ramach Priorytetu III ustalono cztery kierunki działań związanych z:

- rozwój edukacji i popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy,
- opracowanie dokumentacji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz monitorowanie ich stanu zachowania,
- umożliwieniem jak najszerszego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy,

2. Zadania programu opieki

W celu realizacji poszczególnych priorytetów gmina planuje zrealizować poniższe zadania. Mają one przyczynić się do osiągnięcia dobrego stanu obiektów zabytkowych, wzmocnienia tożsamości kulturowej w lokalnej społeczności i zintegrowania tych elementów z pozytywnym wpływem na rozwój gminy.

Tabela nr 4. Zadania Programu Opieki Nad Zabytkami.

Priorytet I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno gospodarczego gminy	
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i poprawa ich stanu zachowania	<ol style="list-style-type: none">1. Dążenie do pozyskiwania środków zewnętrznych na renowację zabytków,2. Konkursy ogłoszone przez Miasto Wysokie Mazowieckie na dofinansowanie prac konserwatorskich w zabytkach wpisanych do rejestru zabytków – dofinansowanie remontu Kościoła pw. Św. Jana Chrzciciela,3. Zapewnienie właściwego utrzymania grobownictwa – groby o znaczeniu historycznym znajdujące się na cmentarzu rzymskokatolickim wymienione w karcie cmentarza nr 60.4. Wystąpienie z wnioskiem do Wojewódzkiego konserwatora Zabytków o opinie dotyczącą wpisania do GEZ - historycznego układu przestrzennego miasta obejmujący: ul. Rynek Piłsudskiego oraz ulice wylotowe.5. Wystąpienie z wnioskiem do

	<p>Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o opinie dotyczącej wpisania do GEZ – części placu przy dworcu autobusowym gdzie w 2018r. w trakcie prac archeologicznych, ujawnione zostały groby ludności żydowskiej.</p> <p>6. Wystąpienie z wnioskiem do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o opinie dotyczącą wpisania do GEZ – pomnik POW znajdujący się w parku miejskim przy ul. Rynek Piłsudskiego.</p> <p>7. Współpraca władz miejskich ze związkami wyznaniowymi będącymi właścicielami i zarządcami zabytków sakralnych, umożliwiającą wspieranie ich działań przy podejmowaniu niezbędnych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych.</p>
Podjęcie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne, i edukacyjne	<p>1. Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: cmentarz rzymskokatolicki, cmentarz żydowski, teren przy kościele p.w. Narodzenia NMP,</p> <p>1. Iluminacja zabytków.</p>
Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami	<p>1. Współpraca z organizacjami pozarządowymi, mająca na celu realizację zadań ważnych dla społeczności lokalnej związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami.</p> <p>2. Współpraca organizacyjna i merytoryczna z organizatorami zbiorów publicznych przeznaczonych na ratowanie zabytkowych pomników nagrobnych na cmentarzach.</p>
Podjęcie współpracy z właścicielami zabytków położonymi na terenie gminy	<p>1. Doradztwo dla właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych w zakresie możliwości pozyskania środków finansowanych na działania przy obiektach zabytkowych.</p>
Priorytet II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
Realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami, jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.	<p>1. Przyjęcie przez Radę Miasta Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy oraz okresowe monitorowanie jego realizacji.</p>
Zintegrowany system ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<p>1. Uwzględnianie ochrony zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji</p>

	zabytków, zasad ochrony odnoszących się do stref ochrony konserwatorskiej, w tym stref występowania zabytków archeologicznych oraz zasad ochrony odnoszących się do stref ochrony przyrody w opracowywanych dla terenu gminy dokumentach studialnych dotyczących polityki przestrzennej - np. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, w dokumentach mających charakter prawa miejscowego np. miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	1. Dążenie do uzupełniania Gminnej Ewidencji Zabytków o obiekty dziedzictwa kulturowego pozostające dotychczas poza ochroną prawną, a także aktualizowanie zasobów tego typu obiektów w oparciu o dane uzyskane w wyniku przeprowadzonych prac naukowo-badawczych (historyczny układ przestrzenny miasta obejmujący: ul. Rynek Piłsudskiego oraz ulice wylotowe).
<p style="text-align: center;">Priorytet III</p> <p style="text-align: center;">Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości gminy i mieszkańców</p>	
Rozwój edukacji i popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy	1. Przeprowadzenie lekcji historii z wykorzystaniem materiałów edukacyjnych zamieszczonych na terenie dworca autobusowego (ekspozycja fundamentów starej synagogi, tablice informacyjne, miejsce pochówku ludności żydowskiej). 2. Organizowanie konkursów plastycznych, fotograficznych i innych o tematyce dziedzictwa kulturowego miasta. 3. Weryfikacja Gminnej Ewidencji Zabytków.
Umożliwieniem jak najszerzego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	1. Zamieszczenie na stronie internetowej gminy Gminnego programu opieki nad zabytkami. 2. Udostępnienie i systematyczna aktualizacji na stronie internetowej gminy wykazu obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. 3. Systematyczne zamieszczanie na stronie internetowej gminy informacji dotyczących historii i dziedzictwa kulturowego. 4. Systematyczne aktualizowanie danych

	dotyczących obiektów zabytkowych w gminnym systemie informacji przestrzennej
Opracowanie dokumentacji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz monitorowanie ich stanu zachowania	1. Stałe prowadzenie monitoringu i weryfikacji gminnej ewidencji zabytków nieruchomych, z zastosowaniem komputerowej bazy danych

VIII. Zarządzanie realizacją programu

1. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Powyższe zadania zaproponowane w gminnym programie opieki nad zabytkami Miasta Wysokie Mazowieckie będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, decyzji Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- instrumentów finansowych obejmujących między innymi finansowanie i dotacje prac konserwatorskich, restauratorskich, remontowych i archeologicznych, korzystanie z funduszy europejskich;
- instrumentów koordynacji obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa podlaskiego;
- instrumentów społecznych obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- instrumentów kontrolnych obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

2. System wdrażania

System wdrażania Gminnego programu opieki nad zabytkami jest istotnym elementem osiągnięcia celów dokumentu.

Dla powodzenia wdrożenia programu należy przyjąć tzw. zasadę partnerstwa, czyli współpracę poszczególnych uczestników w procesie ochrony zabytków (Urzędu Miasta,

jednostek organizacyjnych gminy, organizacji społecznych, przedstawicieli mieszkańców, przedsiębiorców, właścicieli zabytków) oraz zasadę partycypacji społecznej, czyli prowadzenie dialogu społecznego pomiędzy różnymi podmiotami na terenie gminy, w zakresie wdrażania programu.

Operatorem Programu, głównym inicjatorem całego procesu i koordynatorem działań jest Miasto Wysokie Mazowieckie. Podmiotem odpowiedzialnym za proces realizacji zapisów dokumentu jest Urząd Miasta Wysokie Mazowieckie. Nadzór z ramienia samorządu będzie prowadził Burmistrz Miasta.

Burmistrz Miasta Wysokie Mazowieckie

Burmistrz ma za zadanie bieżący nadzór nad realizacją Programu oraz inicjowanie ewentualnych korekt Programu. Ponadto istotnym zadaniem Burmistrza będzie zapewnienie środków na realizację poszczególnych zadań (środki finansowe wewnętrzne, zewnętrzne). W razie konieczności Burmistrz będzie podejmował decyzje o inicjowaniu naniesienia zmian/aktualizacji Programu.

Rada Miasta

Organem przyjmującym Program w formie uchwały, nadzorującym jego realizację oraz osiąganymi efekty jest Rada Miasta. Realizacja założeń programu leży w gestii władz samorządowych.

Urząd Miasta Wysokie Mazowieckie

Urząd Miasta koordynuje przygotowanie i opiniowanie projektów uchwał Rady Miasta i zarządzeń. Realizacja projektów zostanie powierzona poszczególnym jednostkom organizacyjnym według ich kompetencji. W szczególności w realizację Programu zostanie zaangażowany Miejski Ośrodek Kultury w Wysokiem Mazowieckiem. Istotne znaczenie będzie miał także udział odpowiednich komórek w Urzędzie Miasta.

System wprowadzania modyfikacji

Jeśli po I etapie sprawozdawczym zostaną ujawnione potrzeby modyfikacji Programu, będą one na wniosek Burmistrza, interesariuszy, radnych, wprowadzane pod obrady Rady Miasta. W przypadku akceptacji przez Radę Miasta, Program zostanie zaktualizowany.

IX. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata

Burmistrz będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Miasta.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji Programu, która ma na celu:

- ocenę stopnia realizacji zadań założonych w Programie,
- weryfikację zgodności osiągniętych wskaźników z założeniami,
- korygowanie działań, w sytuacji gdy nie przynoszą one zamierzonych efektów lub w sytuacji wystąpienia zmian uniemożliwiających lub utrudniających ich realizację.

Podstawowa sprawozdawczość z realizacji Programu będzie odbywała się na poziomie operacyjnym, poprzez opis stanu realizacji zaplanowanych zadań dla każdego z kierunków działań, z podaniem informacji: co wykonano, jakie są/były problemy realizacyjne, jakie osiągnięto wskaźniki, uzasadnienie w przypadku nieosiągnięcia zaplanowanych wskaźników.

Planowane wskaźniki:

- liczba spotkań międzypokoleniowych,
- kwota uzyskanego dofinansowania ze źródeł zewnętrznych,
- liczba lekcji historii,
- liczba przeprowadzonych konkursów,

X. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Źródłem finansowania działań zaplanowanych w Programie będą przede wszystkim środki publiczne pochodzące od instytucji różnych szczebli: rządowego, wojewódzkiego i lokalnego, w tym środki unijne i inne zagraniczne. Osiągnięcie zaplanowanych zamierzeń będzie wymagać także środków prywatnych poprzez wkład do projektów współfinansowanych ze środków publicznych.

Do potencjalnych źródeł finansowania działań zawartych w Programie należą:

- środki własne gminy,
- środki budżetu państwa,
- środki funduszy celowych,
- środki z budżetu UE: EFRR, EFS, FS, EFRROW,
- środki z NFOŚiGW, WFOŚiGW,
- środki z Lokalnej Grupy Działania,
- inne.

W zakresie prac remontowych - należy zaznaczyć, że żaden z zabytków w mieście nie jest własnością samorządu.

W zakresie działań promocyjno – konkursowych miasto będzie aplikowało o środki zewnętrzne o ile będzie taka programowa możliwość. Miasto zaangażuje też środki własne na ten cel.

Uzasadnienie

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami istnieje obowiązek uchwalania programu opieki nad zabytkami na okres 4 lat. Program Opieki nad Zabytkami Miasta Wysokie Mazowieckie na lata 2022-2025 otrzymał pozytywną opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Przewodniczący Rady Miasta

Marek Kajurek